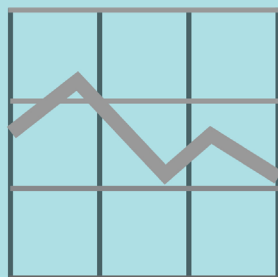

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” - ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2019
YEARBOOK
2019**

ГОДИНА 11

VOLUME XVIII

**GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS**

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2019

YEARBOOK
2019

ГОДИНА 11

VOLUME XVIII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Блажо Боев	Prof. Blazo Boev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева-Ѓудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Благица Колева	Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски	Prof. Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Доц. д-р Златко Бежовски	Zlatko Bezovski, Ph.D

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Благица Колева	Prof. Blagica Koleva, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска	Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
---------------------------------------	--

Јазично уредување Language editor

Вангелија Цавкова	Vangelija Cavkova
-------------------	-------------------

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
----------------	----------------

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ 10-А	Krste Misirkov 10-A.,
п.фах 201, 2000 Штип,	PO box 201 2000 Stip,
Република Северна Македонија	Republic of North Macedonia

**СОДРЖИНА
CONTENT**

- 7** Ацо Новески, Проф. д-р Трајко Мицески
ВЛИЈАНИЕТО НА МЕНАџЕРСКОТО ДЕЛЕГИРАЊЕ ВО СОЗДАВАЊЕТО НА УСПЕШНИ БИЗНИС ПРАКТИКИ ВО ТРГОВИЈАТА И СЕРВИСИРАЊЕТО НА АВТОМОБИЛИ
- 27** Александра Јанчева, Катерина Боковска
КОНЕЧЕН РЕВИЗОРСКИ ИЗВЕШТАЈ
- 39** Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски, д-р Костадинка Панова, Проф. д-р Благица Колева
АНАЛИЗА НА ГЛОБАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ТЕКОВИ ЗА ВРЕМЕНСКИОТ ПЕРИОД 2008-2018 ГОДИНА
- 47** Ивана Нацева, Проф. д-р Трајко Мицески
БИЗНИС ПЛАНОТ КАКО ФАКТОР ЗА РАЗВИВАЊЕ НА УСПЕШЕН БИЗНИС
- 65** Јулија Нанова, Проф. д-р Јанка Димитрова
КАКО ДО ДОСТАТЕН И СООДВЕТЕН РЕВИЗОРСКИ ДОКАЗ?
- 79** д-р Костадинка Панова, Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски,
доц. д-р Влатко Пачешкоски
АНАЛИЗА НА ТРГОВСКИТЕ РЕЛАЦИИ МЕЃУ ЕВРОПСКАТА УНИЈА И РУСИЈА
- 85** Моника Алексовска, Проф. д-р Трајко Мицески
КРЕИРАЊЕ НА КАРИЕРНИОТ РАЗВОЈ НА ЛИДЕРОТ СО ПРЕФЕРИРАЊЕ НА МЕНАџМЕНТОТ НА ЛИЧНИОТ РАЗВОЈ И ОДНЕСУВАЊЕ
- 103** Марија Арапова, Проф. д-р Јанка Димитрова
ПОТРЕБАТА ОД ИТ ЕКСПЕРТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ НА РЕВИЗИЈА НА ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ
- 115** Стефан Мицев, Проф. д-р Трајко Мицески
УЛОГАТА НА МЕНАџЕРОТ ВО ПОДИГНУВАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА МЕНАџМЕНТОТ СО ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ЗА КРЕИРАЊЕ НА ПРАВИЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ПРОДАЖБАТА
- 127** Стефанија Трајчева, Проф. д-р Трајко Мицески
ПРАВИЛНОТО ОРГАНИЗАЦИСКОТО ОДНЕСУВАЊЕ КАКО ФАКТОР ЗА ПОДИГНУВАЊЕ НА ИМИѢТОТ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА
- 153** Валентина Зафироска, Проф. д-р Трајко Мицески
УЛОГАТА НА МЕНАџМЕНТОТ ВРЗ МОТИВИРАЊЕТО НА ЧОВЕЧКИТЕ РЕСУРСИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО
- 175** Проф. д-р Весна Георгиева Свртинов, Проф. д-р Јанка Димитрова,
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски, Проф. д-р Круме Николовски
ФАКТОРИ КОИ ВИЈААТ НА БРУТО ДОМАШНИОТ ПРОИЗВОД ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
- 185** Проф. д-р Весна Георгиева Свртинов, Проф. д-р Оливера Георгиева-Трајковска,
Проф. д-р Благица Колева, Доц. д-р Влатко Пачешковски
ДЕТЕРМИНАНТИ НА ЛИКВИДНОСТА НА КОМЕРЦИЈАЛНИТЕ БАНКИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

**АНАЛИЗА НА ГЛОБАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ТЕКОВИ ЗА ВРЕМЕНСКИОТ ПЕРИОД
2008-2018 ГОДИНА**

проф. д-р Емилија Митева-Кацарски¹, д-р Костадинка Панова²,
проф. д-р Благица Колева³

¹ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
emilija.miteva@ugd.edu.mk

² Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
kostadinka.cabuleva@ugd.edu.mk

³ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
blagica.koleva@ugd.edu.mk

Апстракт

Предмет на анализа во овој труд е учеството на поважните групи на производи во структурата на глобалната трговија за временскиот период 2008-2018 година. Резултатите од анализата на глобално ниво укажуваат на намалување на вредноста на извозот на горива и производи од рударство за временскиот период 2008-2018 година, додека зголемување на вредноста на извозот на земјоделски производи и индустриски добра. Анализирани по групи на земји, како најзначаен извозник на поважните групи на производи се јавува Европската унија.

Клучни зборови: глобална трговија, земјоделски производи, индустриски добра, ЕУ.

ANALYSES OF THE GLOBAL TRADE FLOWS FOR THE TIME PERIOD 2008-2018

Associate professor Emilija Miteva-Kacarski¹, PhD Kostadinka Panova²,
Associate professor Blagica Koleva³

¹ Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
emilija.miteva@ugd.edu.mk

² Goce Delcev University, Stip, Macedonia
kostadinka.cabuleva@ugd.edu.mk

³ Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
blagica.koleva@ugd.edu.mk

Abstract

This paper provides an analysis of the participation of major product groups in the structure of global trade. The results of the global analysis indicate a decrease in the value of export of fuels and mining products for the period 2008-2018, while an increase in the value of export of agricultural products and industrial goods. Analyzed by country groups, the European Union appears to be the most important exporter of major product groups.

Key words: global trade, agricultural products, industrial goods, EU.

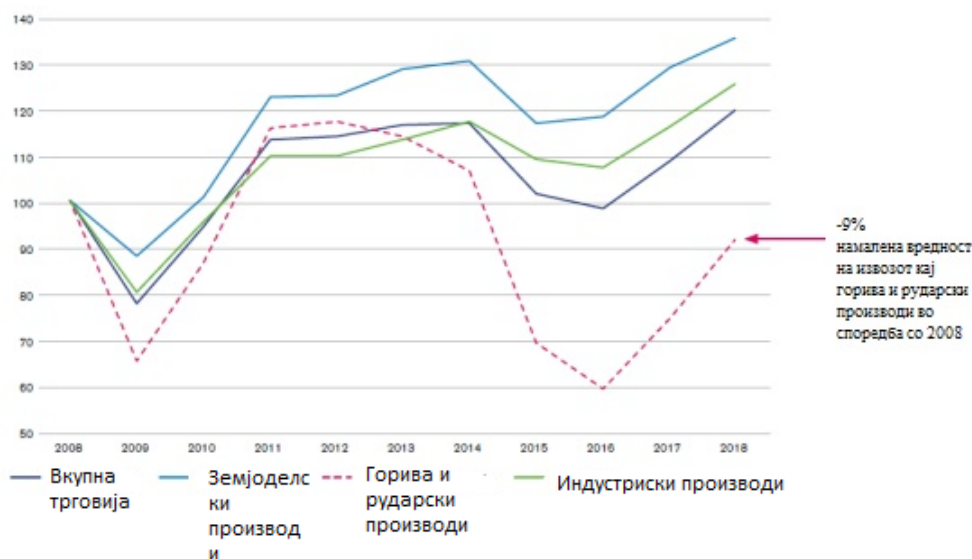
1. Вовед

Обемот на вкупната трговска размена на стоки е зголемен за 3 % во 2018 година, проследен со 2,9 % раст на БДП во истиот период. Од друга страна пак, вредноста на трговијата со стоки е зголемена за 10 % во 2018 година. Зголемувањето на извозот претежно беше детерминирано од високите цени на енергијата, додека пак Азија беше главниот двигател за зголемувањето на глобалниот увоз [8].

Извозот на горива и производи од рударство, индустриски добра и земјоделски производи е зголемен за 23 %, 8 % и 5 % респективно [8]. Извозот од земјите во развој изнесува 8,779 милијарди во 2018 година, од кои 193 милијарди долари беа од најмалку развиените земји. Анализирани по категории на производи, од индустриските добра најголем раст од 4,2 % годишно е евидентен кај фармацевтските производи во временскиот период 2008-2018 година. Извозот на железо и челик е намален за 2,3 % годишно во временскиот период 2008-2018 година.

2. Карактеристики на глобалната трговија со стоки за временскиот период 2008-2018 година

Согласно расположливите податоци, на глобално ниво извозот на стоки е прикажан на Графикон 1:

Графикон 1: Извоз на стоки, по групи на производи, 2008-2018

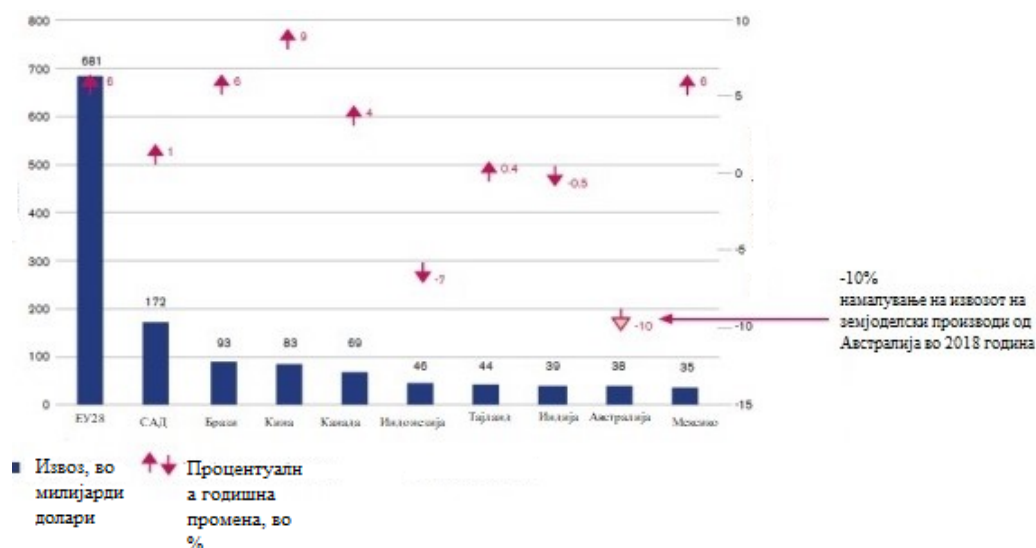
Извор: www.wto.org

Како што може да се види од графиконот, извозот на стоки на глобално ниво е зголемен во просек за 1.8 % годишно во периодот од 2008 до 2018, но извозот на горива и производи од рударство е намален за 0.9 % годишно. Во 2018 година, извозот на горива и производи од рударство изнесува 91 % од нивната вредност во 2008 година. Тоа, пред сè, се должи на комбинацијата на послаба побарувачка и зголемена понуда, што доведува до доведува до намалување на цените на горивата кои во 2018 година беа 33 % под

нивото во однос на 2008 година. Од друга страна пак, извозот на земјоделски производи бележи најголем пораст и тоа 3,1 % годишно и 36 % пораст во однос на 2008 година [8]. Извозот на индустриски добра е зголемен за 28 % во однос на 2008 година. Учеството на индустриските добра во вкупната трговија е зголемено од 66 % во 2008 на 68 % во 2018 година, додека пак учеството на горивата и производите од рударство е намалено од 22 % на 19 %. Учеството пак, на земјоделските производи е зголемено од 8 % на 10% [9].

Од 2016 година, светскиот извоз на сите поважни групи на производи покажува раст: извозот на горива и производи од рударство е зголемен за 23 % од 2017 година, извозот на индустриски добра е зголемен за 8 %, додека пак извозот на земјоделски добра е зголемен за 5 %. Вкупниот извоз на стоки на глобално ниво бележи раст од 10 % од 2017 година.

Најзначајните извозници на земјоделски производи за 2018 година се прикажани на Графикон 2:

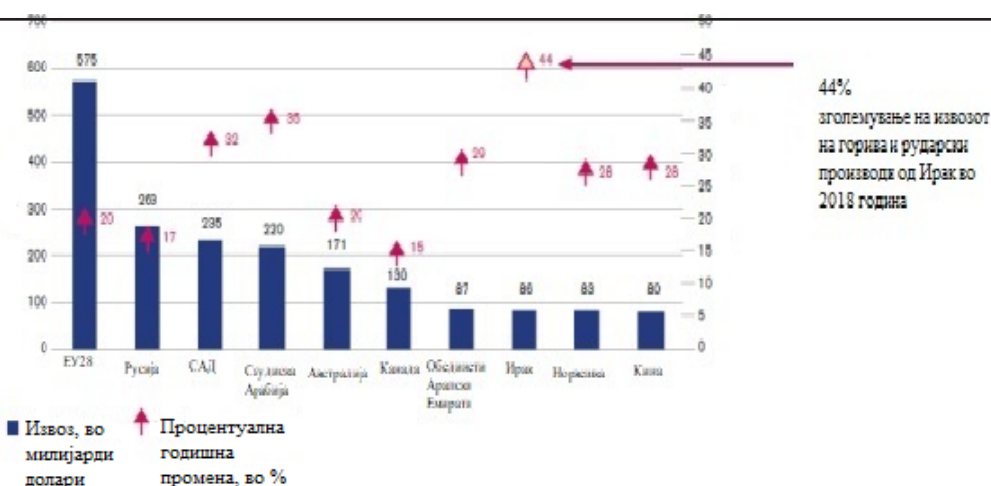
Графикон 2: Најзначајни извозници на земјоделски производи, 2018 година

Извор: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter04_e.pdf

Во 2018 година, седумте најзначајни извозници на земјоделски производи остануваат непроменети, предводени од Европската унија, Бразил и Кина. Индија се поместува на осмото место, Австралија на деветто, Мексико на десетто, додека пак Аргентина отпаѓа од првите 10.

Најголем пораст на извозот на земјоделски производи во рамките на првите десет извозници е регистриран кај Кина (9 %), Бразил (6 %) и Мексико (6 %), додека пак намалување на извозот е регистрирано кај Австралија (-10 %) и Индонезија (-7 %). Во случајот со Австралија, најголем пад на извозот е евидентен кај пченицата (-34 %) и јачменот (-13 %). Индонезија пак регистрира намалување на извозот на животински или растителни масти (-11 %), како и кај гума и сродни производи (-18 %) [8].

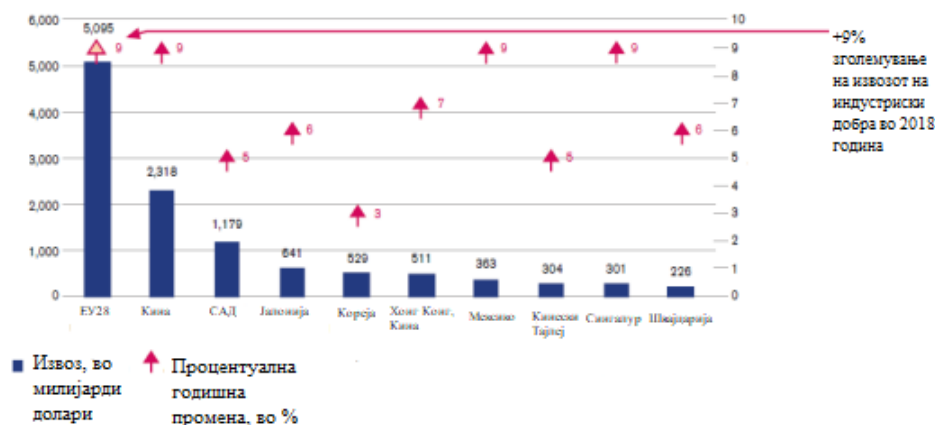
Најзначајните извозници на горива и производи од рударство се прикажани на Графикон 3:

Графикон 3: Најзначајни извозници на горива и производи од рударство, 2018 година
Извор: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter04_e.pdf

Согласно прикажаните податоци, првите десет извозници на горива и производи од рударство бележат зголемување на вредноста на нивниот извоз во 2018 година, продолжувајќи го позитивниот тренд регистриран во 2017 година. Зголемувањето на вредноста на извозот во 2018 година се движи од 17 % (што е случајот со Русија) до 44 % (што е случајот со Ирак). Тоа, пред сè, е детерминирано од растот на цените, при што цените на горивата се зголемени за 27 % во 2017 година [9]. Четири од првите десет извозници (САД, Австралија, Ирак и Кина) ги надминаа вредностите на извозот регистрирани во 2008 година. Првите седум извозници останаа непроменети во 2018 година, предводени од Европската унија, Русија и САД. Ирак ги надмина Норвешка и Кина, искачувајќи се на осмата позиција.

Извозот на индустриски добра по земји е прикажан на Графикон 4:

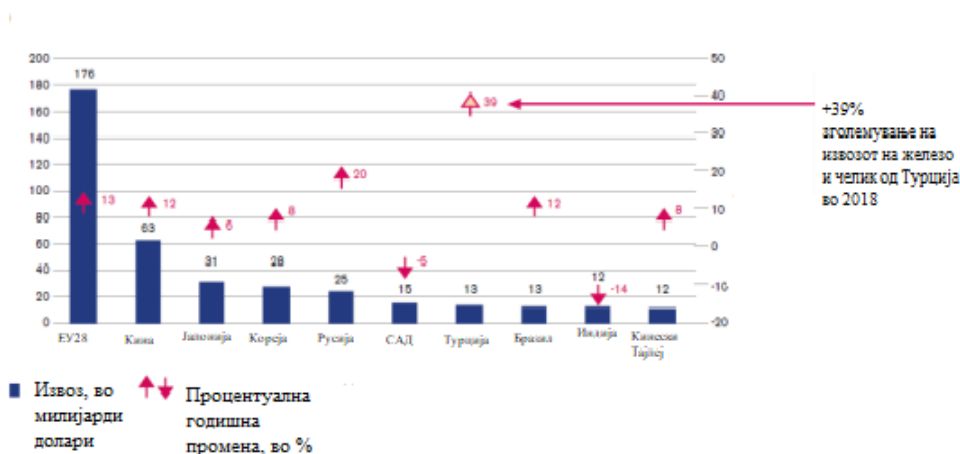

Графикон 4: Најзначајни извозници на индустриски добра, 2018 година
Извор: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter04_e.pdf

Европската унија беше најголем извозник на индустриски добра во 2018 година, со учество во глобалната трговија од 39 % и вредност на извозот од 5.09 трилиони долари (+9 %). На второ место доаѓа Кина со 18 % учество и вредност на извозот од 2.32 трилиони долари (+9 %). САД се на третото место со 9 % учество и вредност на извозот од 1.18 трилиони (+5 %). Јапонија и Република Кореја остануваат на четвртата и петтата позиција, а потоа доаѓаат Хонг Конг (Кина) и Мексико. Кинески Тајпеј го надмина Сингапур искачувајќи се на осмата позиција [8].

Швајцарија влезе во првите 10, надминувајќи ја Канада која се помести на 12-та позиција. Извозот на индустриски добра бележи тренд на зголемување кај сите анализирани извозници, со највисока стапка на раст кај Европската унија (+9.3 %) и Кина (+9,1 %). САД (+4.6 %) и Република Кореја (+3.4 %) имаат најниска стапка на раст. Првите десет извозници сочинуваат 83 % од светскиот извоз на индустриски добра во 2018 година.

Извозот на железо и челик по групи на земји за 2018 година е прикажан на Графикон 5:

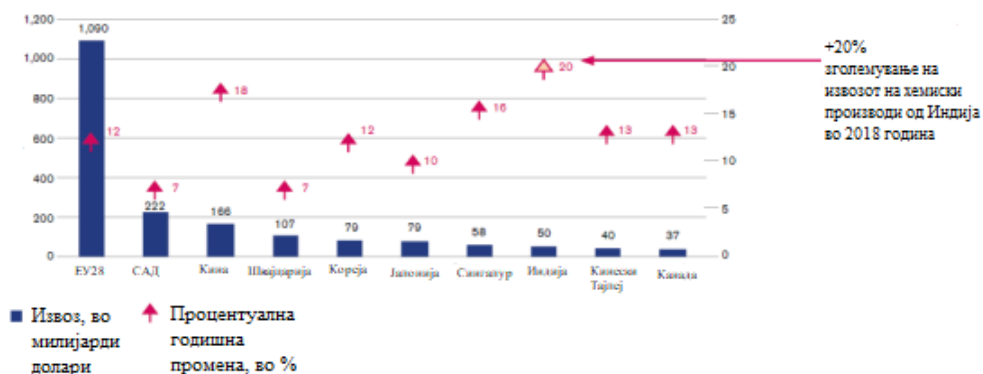

Графикон 5: Најзначајни извозници на железо и челик, 2018 година

Извор: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter04_e.pdf

Податоците од графиконот укажуваат на фактот дека Индија и САД регистрираат пад од 14 % и 5 % респективно во нивниот извоз на железо и челик во 2018 година, но кај останатите извозници е регистрирано зголемување. Највисока стапка на раст е регистрирана кај Турција (39 %) и Руската федерација (20 %). Прворангираните шест извозници остануваат во ист редослед и тоа ЕУ на прво место (38 % учество во светскиот извоз), Кина на второ (14 % учество во светскиот извоз) и Јапонија на трето место (7 % учество во светскиот извоз) [9]. Турција се искачи за три места на седмата позиција, додека Индија падна од седмата на деветтата позиција. Кинески Тајпеј пак, се помести до деветтото на десеттото место. Првите десет извозници учествуваат со 83 % во светскиот извоз во 2018 година.

Извозот на хемиски производи по групи на земји за 2018 година е прикажан на Графикон 6:

Графикон 6: Најзначајни извозници на хемиски производи, 2018 година

Извор: <https://www.wto.org/english/ress e/statis e/wts2019 e/wts2019chapter04 e.pdf>

Првите десет извозници на хемиски производи, предводени од Европската унија и САД остануваат со ист редослед и во 2018 година, со исклучок на Република Кореја која ја престигна Јапонија и се искачи на петтата позиција. Кај сите анализирани извозници е регистриран раст и тоа почнувајќи од 7 % (САД и Швајцарија) до 20 % (во случајот со Индија). Индија регистрира зголемување во однос на Кина (+72 %), додека Индонезија (+55 %) и Бразил (+37 %). Европската унија учествуваше со 49 % во светскиот извоз на хемиски производи во 2018, проследена со САД (10 %) и Кина (7 %) [8]. Резимирано, првите десет извозници учествуваа со 87 % во вкупниот извоз на хемиски производи во 2018 година.

3. Заклучок

Извозот на стоки на глобално ниво е зголемен во просек за 1,8 % годишно во периодот од 2008 до 2018. Анализирани по групи на производи, извозот на горива и производи од рударство е намален за 0,9 % годишно, додека пак извозот на земјоделски производи бележи најголем пораст и тоа 3,1 % годишно и 36 % пораст во однос на 2008 година. Извозот на индустриски добра е зголемен за 28 % во однос на 2008 година.

Анализирани по групи на земји, во 2018 година, седумте најзначајни извозници на земјоделски производи остануваат непроменети, предводени од Европската унија, Бразил и Кина. Индија се поместува на осмото место, Австралија на деветто, Мексико на десетто, додека пак Аргентина отпаѓа од првите 10. Во однос на извозот на горива и производи од рударство, првите седум извозници останаа непроменети во 2018 година, предводени од Европската унија, Русија и САД. Ирак ги надмина Норвешка и Кина, искачувајќи се на осмата позиција. Извозот на индустриски добра бележи тренд на зголемување кај сите анализирани извозници, со највисока стапка на раст кај Европската унија (+9,3 %) и Кина (+9,1 %). САД (+4,6 %) и Република Кореја (+3,4 %) имаат најниска стапка на раст. Првите десет извозници сочинуваат 83 % од светскиот извоз на индустриски добра во 2018 година.

Прворангираните шест извозници остануваат во ист редослед и тоа: ЕУ на прво место (38 % учество во светскиот извоз), Кина на второ (14 % учество во светскиот извоз) и Јапонија на трето место (7 % учество во светскиот извоз) при извозот на железо и челик. И при извозот на хемиски производи првите десет извозници, предводени од Европската унија и САД остануваат со ист редослед и во 2018 година, со исклучок на Република Кореја која ја прстигна Јапонија и се искачи на петтата позиција.

Користена литература:

- [1] Adlung, R. and Mamdouh, H. (2018), "Plurilateral trade agreements: an escape route for the WTO?", *Journal of World Trade* 52(1): 85-111;
- [2] Bagwell, K. and Staiger, R. W. (2002), *The Economics of the World Trading System*, Cambridge (MA): Massachusetts Institute of Technology (MIT) Press;
- [3] Baldwin, R. (2006), "Globalisation: the great unbundling(s)", Helsinki: Prime Minister's Office Economic Council of Finland;
- [4] De Backer, K. and Miroudot, S. (2014), "Mapping Global Value Chains", Trade Policy Paper No. 159, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD);
- [5] Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and World Trade Organization (WTO) (2017), *Aid for Trade at a Glance 2017: Promoting Trade, Inclusiveness and Connectivity for Sustainable Development*, Geneva and Paris: OECD and WTO;
- [6] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2017e), *World Investment Report 2017*, Geneva: UNCTAD;
- [7] World Trade Organization (WTO) (2017c), *Annual Report by the Director-General. Overview of developments in the international trading environment*, Geneva: WTO;
- [8] https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter02_e.pdf
- [9] https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts2019chapter04_e.pdf